

HIRU URTE ETA ASMO BAT

Bi urte eta hamar hilabete luzatu da Chileko Allenderen agonia. Ia* hiru urte. Hiru urte hauei ez zaie falta izan ardatzik. Asmo jakin batek gidatu du hango Herri Batasunaren Gobernuak: bizimolde sozialista baten moldaketak.

Ehūneko 36 bozekin* irten zen aurrera Allende, lehendakaritzara irixteko: ez, ba,* gehiengo* baten indarrez, matematikari begiratzen baldin bazaio behintzat. Oposizioak % 62,7 boto jaso zituen, beraz, bere lehendakariaren artean.

Dena dela, Kristau Demokraziak argi ikusi zuen orduan herriaren borondatea (gerora begibista lausotu* ere egin omen zaio), eta eskuetan izandako Gobernutik oposizio legezko batera pasatu zen.

Ezin uka, noski, Allenderen Gobernuaren legezko jatorrasuna: kongresuan 153 boz eman zitzaizkion, lehendakari berria hautatzean, Alessandrik 35 bakarrik zituela. Kristau Demokraziaren botoak erabaki zuen dena, azken unean: hauteskunde garbia, bai; baina bai eta ahula* ere. Jatorrizko bekatu borraezina zekarren bere baitan Gobernu berriak.

1971, 1972, 1973

1970.eko hazilaren* 3an igotzen* da Allende lehendakaritzara. Berehala ekiten* zaio lanari. Zortzi egungarrenean, Banka pribatua sozializatu egiten du. Bitartean etsaia* ez dago geldirik: Schneider jenerala, Indar Harmatuen buruzagia, hazilean bertan hiltzen dute. 1970.ean, urtea bukatzean, ikatz meatzak* nazioratu egiten ditu.

1971.eko apirilean, beste horrenbeste gertatzen da burdin meatzekin. Hilabete berean, udal* hauteskundeetan Herri Batasunak (Unidad Popular delakoak) % 50 boz eta gehixeago bereganatzen du. Allendek ba du herri onespena irmotuz.* Hala ulertu zuen arrakasta* hura* politika komentatzaile askok. Horren ondoren (eta Ganbara bien oneritziarekin), burdinoriaren (kobreaken) nazioratzea dator. 1971.eko maiatzean gaude, eta Allendek ez darama* oraindik urtebete Gobernuan.

Ekonomi egituraren aldaketa honetan, garrantzizko hiru erabaki hartuko ditu Gobernuak 1972.ean: industria pribatuaren nazioratzea, ITT-ren ondasunen desjabetzea, ugazaben geldieraren mozteko harmagizoni deia (Prats Barneko Ministru izendatzen du Allendek).

1973.eko urte barnean, gero eta larriagoak ageri dira Gobernuaren egoera eta etorkizuna. Martxoko diputatu hauteskundeetan, oposizioa indartsuago irteten da: 89 diputatu izanen ditu eta Herri Batasunak 63 bakarrik. Senatuan berdinki: 30 oposizioak, 20 Gobernuak. Kontrakoa zindotuz* doa, eta ekainaren* 29an gertatzen da harmagizonen lehen altxamendua. Itsasarmadak ez du orduan deus* ere lortzen; baina sintoma bat da: Chileko Harmada, politika ekintzara lerratzen* ari da. Beste alde batetik ere da datoz tiroak: 75 egun luzatzen da «El Teniente» meategiko oporketa (greba). Kontu egin dezagun, meategi hau dela Chileko handiena. 1973.eko uztailean* gaude, eta Allende gurutzebide honetan gertakizun* gogorrenei aurpegi emateko dago oraindik.

Uztailaren 26an hasiko da kamioi ugazaben* oporketa. Nazoia geldieraziko du ia,* politika zentzu ezaguna zuen oporketa honek. Chilek milaka kilometro ditu luzeran eta trenbide eskasak: ekonomi bizitza eta janari zabalkundea galduta daude, greba horrek irauten baldin badu.

Uztail-abuztuetan hiru Gobernu berritze egiten ditu Allendek. Abuztuan berriz dei egiten die harmagizoni. Abuztuaren 9an gaude. Hamabost egun barru, laga* egingo dute hauek berriro Gobernuak. Abuztuko 28ko Gobernuak ez du, bere militar eta guzti, Harmadaren fidantzarik. Honen mesfidantzak laster topatzen ditu supiztaile berriak: Parlamentuaren dela (abuztuaren 22an) eta Kristau Demokraziaren agiria (irailaren* 10ean). Allenderen dimisioa eskatzen da eta hauteskunde berriak. Biharamunean posible da harmagizonen altxamendua: irailaren 11n, oraindik gaua ilun dela, jaikia da Chileko Harmada, «nazioaren ohorea eta moral balioak salbatzeko».

BIDE BAT

Hori da hiru urteetako politika burrukaren egunkaria. Baina zertarako eta zeren bila eraman da burruka hori? Allende sozialista zen, baina marxista liberal bat, Dubcek bezala. Ez zuten batera

maite eskuindarrek, ez eta ezker-ezker muturrekoek. Ez zen haien gizona. Interes eta fede desberdinak zituzten. Ez MIR ezkerrekoak, ez Partido Nacional-ekoek, ez eta Kristau Demokraziako zenbaitek ez zuten deus* maite Allende. Bakoitzak zituen, eta ditu, bere arrazoiak, batzuetan jatorrak, besteetan konfesaezinak.

Baina zer bilatzen zuen Allendek bere politikarekin? Puntu hauek etan labor liteke haren programa:

- lan soldatak berdinagoak nahi zituen, askotako alde izugarri haik* gabe. Langile mundu berdinago bat gura zuen.
- aministrazio garbiago bat eskatzen zuen: ez herriaren lapurririk, ez mesedekeriarik.
- langile eta jende arruntarentzat* erretiro egunekoagoak, hobek.
- atsedean egun bidezkoago eta egokiagoak.
- hirigizon guztientzat gizarte-babesgarri segurago bat, eta famillientzat ardura* gehiago.
- haurra zoriontsu izateko jaiotzen da: mantenu hobea, esnea haur denentzat.
- etxebizitza egokiak guztientzat: ur, argi...
- lur partiketaren erreforma bat, gizarte osoaren onetan.
- medikutzaren erreforma: gaixoetxe, farmazia eta zerbitzu hobek.
- herri osoaren edukazioa: ikas ordainketak, adinekoen hezkuntza* berria.
- janariak zerga* guztietatik libratu behar dira; lanik gabekorik ez.

Hau izan da Allenderen programaren funtsa.* Indar asko izan ditu atzetik bultzaketa. Baina ez aski* aurretik, kontra eraso* diotenak garaitzeko. Chilen esperantza bat hil da, eta, itxura denez, itxaropen berririk nekez jaioko da denbora luze batetan. Herria, herri xumea,* herri sufrituori, berriz ere zanpatua izan da. Erreakzioa jabetu da aginteaz, eta, dirudienez, uste zen baino kontraekintza zitalagoa, gaiztoagoa. Nork salbatuko du Chile? Nork, esperantza izan zuen herri hura?

JOANES GOIA

dezagun, daigun
diote, deutsoe
die, deutse
gaude, gagoz
zaie, jake
zaio, jako
zitzaizkion, jakozan

ADITZ LAGUNTZAILE BATUA

Azkenik, Euskaltzaindiak ontzat hartu du eta birretsi euskal aditz laguntzaile batua.

Hirurogeitamar horrialdetako liburuxka honetan, aditz laguntzailea osorik dator, ahalik eta osoen.

Adizki bilduma hau ikasientzat batez ere egina da, ez ikasleentzat.

Euskaltzaindiak batasun bide bat eskaintzen die euskaldunei. Euskaldunok dugu orain hitza.

Salgai 50 pezetatan, Euskaltzaindiaren etxean: Ribera, 6. Bilbao-5.